

Muzikavimas atlaiduose, arba Barokas XX–XXI amžiuje

R Ū T A Ž A R S K I E N Ė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Straipsnyje siekiama apžvelgti muzikavimo Katalikų bažnyčios šventėse raidą: nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės krikšto iki šių dienų. Su krikščionybės įvedimu Lietuvoje greitai prigijusi atlaidų tradicija iš Vakarų Europos atsinešė ir savo papročius bei muzikinio apipavidalinimo kultūrą. Darbo tikslas – parodyti, kaip renesanso ir baroko laikotarpio prestižiniai pučiamieji ir mušamieji muzikos instrumentai, karaliavę valdovo rūmuose, didikų dvaruose ir kariuomenėje, buvo naudojami atlaiduose, procesijose, maldininkų kelionėse, apvaikstant Kryžiaus kelią. Iškilmingas muzikavimas turėjo pabrėžti žmonių skiriamą garbę ir šlovę Dievui kaip Karalių Karaliui. Pasitelkus istorinį ir etnologinį lauko tyrimų metodus, gilinamasi į šitokio muzikavimo variniais pučiamaisiais instrumentais reikšmę vienuose svarbiausių Lietuvoje – Didžiuosiuose Žemaičių Kalvarijos atlaiduose, atskleidžiama baroko muzikinės tradicijos tąsa ir muzikantų vaidmuo XX–XXI a. žemaičių liaudiškojo pamaldumo papročiuose.

RAKTAŽODŽIAI: atlaidai, barokas, pučiamieji ir mušamieji muzikos instrumentai, dūdų orkestrai / ansambliai, Žemaičių Kalvarijos kalnai, būgnai-katilai.

Nors šiuolaikiniame Vakarų pasaulyje itin sparčiai mažėja tradicines religijas išpažįstančių žmonių, uždaromos bažnyčios, paprastinamos apeigos, Lietuvoje katalikiškos šventės vis dar yra labai svarbios. Provincijoje, skirtingai negu didžiuosiuose miestuose, atlaidų šventimas sovietmečiu nebuvo nutrūkęs, todėl ir šiandien juose apsilankius padvelkia XX a. pradžia, o gal net ir gerokai senesniais laikais. Į pagrindinius miestelio atlaidus¹ susirenka vietos gyventojai, nemažai atvyksta ir seniai

1 Atlaidų teologinė prasmė pateikiama *Katalikų bažnyčios katekizme*: „Atlaidai yra laikinosios bausmės už nuodėmes, kurių kaltė jau panaikinta, atleidimas Dievo akivaizdoje; jį gauna aiškiai nurodytomis sąlygomis tinkamai pasirengęs krikščionis, tarpininkaujant Bažnyčiai, kuri, būdama atpirkimo vaisių dalytoja, turi galios skirstyti ir suteikti atsilyginimo malonę iš Kristaus ir Jo šventųjų nuopelnų lobyno. Atlaidai esti daliniai arba visuotiniai, žiūrint, ar jie atleidžia tik dalį laikinosios bausmės už nuodėmes, ar ją visą. Atlaidai gali būti pritaikomi gyviesiems arba mirusiesiems“ (KBK: 316).

išvykusiųjų gyventi į didžiuosius miestus ar net užsienius – jie suvažiuoja į mišias, aplankyti artimųjų kapų, susitikti su giminėmis ir pabendrauti su buvusiais kaimynais, pasižvalgyti *kermošiuje*. XXI a. pradžioje, ypač sumažėjus miestelių ir bažnytkaimių gyventojų, prie atlaidų datos neretai derinama ir savivaldybės rengiama miestelio šventė, paprastai vykstanti po iškilnių bažnyčioje. Jos metu dažniausiai koncertuoja populiarūs estrados atlikėjai, savos arba gretimų parapijų chorai, kaimo kapelos bei pučiamųjų orkestrai, kartais vyksta sporto varžybos ir kitos pramogos. Sovietmečiu visos bažnytinės šventės turėjo vykti pačioje bažnyčioje arba šalia jos ir negalėjo peržengti šventoriaus tvoros. Taigi moderni miestelio šventė tarsi vėl grąžina į gyvenimą okupacijos metais išnaikintą antrąją tradicinių atlaidų dalį – parapijos šventę su *kermošiais* ir *jomarkais*, elgetų susibūrimais, keliaujančiais muzikantais ir giesmininkais.

Atlaidų tradicija, visoje Lietuvoje iš naujo atgimusi XX a. paskutiniame dešimtmetyje, išsivadavus iš sovietinių ateizmo gniaužtų, ypač gyvybinga Žemaitijoje. Čia vyksta ir bene labiausiai pagarsėję Didieji Žemaičių Kalvarijos ir Šiluvos atlaidai. Šiame regione, be visoje Lietuvoje populiarių Žolinės, Petrinių, Šv. Onos ir kitų atlaidų, dar rengiamos Šv. Marijos Magdalenos, Šv. Roko, Škaplierinės šventės, jų procesijos neįsivaizduojamos be triukšmingo būgnų dundėjimo ir iškilmingo varinių pučiamųjų instrumentų skambesio. Atlaidų tradicijas Lietuvoje tyręs J. Mardosa taip pat pažymi, kad pakaitomis su giedančiais giesmininkais griežiantys dūdų orkestrėliai, išlikę iki mūsų dienų, sudaro „specifinį žemaitišką muzikinį atlaidų koloritą“ (Mardosa 2003: 275). Labiau įsigilinus paaiškėja, kad iš pirmo žvilgsnio vėlyva, XIX a. pabaigoje–XX a. išpopuliarėjusi liaudiška pučiamųjų ansamblių / orkestrėlių tradicija turi galias istorines muzikavimo atlaiduose šaknis ir siekia baroko bei dar senesnius laikus.

IŠ ATLAIDŲ ISTORIJOS

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) buvo vėliausiai (XIV a. pab.–XV a. pr.) pakrikštyta šalis Europoje, todėl natūralu, kad krikščionybė atėjo į Lietuvą atsinešdama seniai susiformavusius Jėzaus Kristaus, Dievo Motinos ir šventųjų garbinimo kultus, neatsiejamus nuo atlaidų tradicijos, ir jie čia gana greitai prigijo. Vienas pirmųjų tai liudijančių šaltinių – Martyno Mažvydo 1551 m. rašytas laiškas Prūsijos hercogui Albrechtui. Ragainės klebonas skundžiasi parapijiečiais:

.....
 Etnologijoje atlaidai nagrinėjami kaip liaudiškojo pamaldumo visuma – parapijos ar net regiono šventė (Jonas Mardosa (2010) atlaidus skirsto į parapinius ir regioninius), todėl atlaidų sąvoka apima ne tik kokia nors intencija atliekamus žmogaus veiksmus (išpažintis, malda), bažnytinės apeigas, bet ir įvairiausias procesijas bei pasaulietinę šventės dalį – muges, *jomarkus*, kitus pasilinksminimus. Kiekviena miestelio bažnyčia paprastai švenčia po keletą atlaidų per metus, bet iškilmingiausiai šiais laikais pažymimi dažniausiai tituliniai, t. y. bažnyčios globėjui skirti, atlaidai.

Jie turi dar ir tokią didelę ydą: žinodami, jog pagal labai seną popiežininkų paprotį Lietuvos ir Žemaitijos parapijose, esančiose netoli nuo mūsų kunigaikštystės sienų, yra švenčiami kokio nors šventojo atlidai, pavyzdžiui, šventosios Onos Batakių miestelyje, šv. Jokūbo Švėkšnoje, garbingosios mergelės Marijos Šiluvoje, kryžiaus Jurbarke, Jurgio ir Kristaus kūno Tauragėje, dangun žengimo Veliuonoje ir kituose miesteliuose švenčiamos kitos šventųjų šventės, – taigi tada tie mano parapijiečiai, kuriems patinka tokios popiežiaus įvestos apeigos, ten keliauja ir nusikalsta bjauriausia stabmeldyste. Dar kiti, nors ir nevyksta į tokias vietas, tačiau namie, užsidegę vaškines žvakes prie sienos, šaukiasi šventųjų globos ir, kaip kokie stabmeldžiai, švenčia tas pačias jų šventes (Mažvydas 1974: 278–279).

Šiandien atlidų neįsivaizduojame be iškilmingos procesijos aplink bažnyčią. Procesijos, arba iškilmingos eisenos, buvo žinomos dar antikos laikais. Ankstyvoji Bažnyčia procesijų nepripažino, jas laikė pagonybės ir judėjų religingumo išraiška, tačiau leido laidotuvių eisenas. Nuo IV a. rengtos maldavimų eisenos lietaus ar gero oro išprašymo, karo nutraukimo ir kitokiomis intencijomis. 590 m. popiežius Grigalius Didysis įvedė Šv. Morkaus dienos procesiją, VIII ir IX amžių sandūroje įteisintos Kryžiaus dienos su iškilmingomis eisenomis. Viduramžiais iškilnia eisena aplink bažnyčią prasidėdavo sekmadienio mišios. Pirmoji Dievo Kūno procesija (joje neštas kryžius ir Švenčiausiasis Sakramentas) surengta apie 1265–1275 metus Kelne. XV a. tokios procesijos jau rengtos visoje Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Lenkijoje, jų metu vykdavo parateatriniai renginiai (seniausias – 1314 m. Tiuringijoje), jos buvo jungiamos su maldavimų atitolinti nelaimės ir gero oro prašymo procesijomis (Griciūtė–Šverebienė 2011: 17, 18).

Pirmoji bažnytinė procesija LDK paminėta praėjus vos trims metams po krikšto – 1390-aisiais, kai į Vilnių atvykę popiežiaus legatai pamatė per miestą iškilmingoje procesijoje einantį vyskupą Andrių, lydimą karaliaus² ir kitų pakrikštytų lietuvių (ten pat: 19). Nors žinių apie XV a. rengtas liturginių švenčių eisenas nėra daug, tačiau LDK bažnytinių procesijų tyrėja Liepa Griciūtė–Šverebienė mano, kad jos vykdavusios dažnai ir įvairiomis progomis. Be sekmadieninių aplink bažnyčią einamų procesijų, kasmet vykdavo vieši liturginių švenčių minėjimai su eisenomis per visą miestą. Žinoma, kad XVI a. procesijų būdavę labai daug³. Ypač pompastiškomis eisenomis išsiskyrė Šv. Morkaus, Dievo Kūno, Kryžiaus dienų ir Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventės.

Visoje katalikiškoje Europoje procesijos labiausiai suklestėjo po Tridento susirinkimo (1545–1563), kurio reformas įgyvendinant aktyviai dalyvavo Jėzaus draugijos

2 Be jokios abejonės, omenyje turėtas Lietuvos valdovas Vytautas Didysis.

3 1527–1528 m. Vilniaus vyskupijos sinodo nutarimuose pažymima, kad eucharistinės procesijos tapo kone kasdienėmis ir šiomis prietaringomis ceremonijomis nupiginamas Švenčiausiasis Sakramentas bei tikėjimas (plačiau žr. Griciūtė–Šverebienė 2011: 19–20).

nariai. Jėzuitų muzikinės veiklos Lietuvoje tyrinėtojos Jūratės Trilupaitienės nuomone, 1569 m. į Lietuvą atvykę jėzuitai kai kurias muzikinio gyvenimo tradicijas galėjo perimti iš vietinių bernardinų, nes yra faktų, rodančių, kad jėzuitai ir bernardinai rengdavo bendras procesijas (Trilupaitienė 1995: 79). Jėzuitai turėjo mokyklinį teatrą ir Vilniuje jų rengiamos Dievo Kūno šventės ir kiti parateatriniai renginiai išsiskyrė nepaprastu puošnumu ir iškilmingumu⁴. Jėzuitų laikais šios teatralizuotos eisenos pasidarė labai svarbios, į jas buvo įtraukiami Vilniaus akademijos studentai muzikantai ir giesmininkai, pasižiūrėti eisenų susirinkdavo įvairios tikybos žmonės ne tik iš miesto, bet ir iš apylinkių (ten pat: 116). XVII–XVIII a. procesijos ir piligriminės kelionės ypač išpopuliarėjo, suklestėjęs Eucharistijos kultas, pamaldumas Švč. Mergelei Marijai, atgimusi atlaidų praktika ir šventųjų kultas įgijo barokinio teatro bruožų⁵.

Iškilmingos procesijos ir maldininkų kelionės į atlaidus, nors ir draustos, gyvavo ir XIX–XX amžiuje. Pavyzdžiui, XVIII a. antroje pusėje buvo uždrausta visai parapijai keliauti į Žemaičių Kalvariją (žr. skyrelį „Nuo Kalvarijų įkūrimo pradžios“). Tačiau panašūs draudimai „galiodavo“ palyginti neilgai. Ir XIX a. maldininkai keliadavo aplankyti šventų vietų, į atlaidus susirinkdavo nuo keliolikos iki keliasdešimt tūkstančių žmonių. Devynioliktoje šimtmečio atlaidai buvo tapę religiniu, socialiniu ir tautiniu reiškiniu, todėl carinė Rusija visai stengėsi su jais kovoti⁶. Procesijos aplink bažnyčią ir per visą miestą, keliavimas į atlaidus atgijo po 1905 m. revoliucijos, o ypač – tarpukario nepriklausomybės laikotarpiu, tačiau vėl buvo uždraustos sovietmečiu. Nepaisant draudimų, keliavimas į Žemaičių Kalvarijos ir Šiluvos atlaidus sovietiniais laikais turėjo ne tik religinio, bet ir tautinio pasipriešinimo prasmę. Pažymėtina, kad XX a. pabaigoje, Lietuvai atgavus nepriklausomybę,

4 Dievo Kūno oktavos procesijose dalyvaudavo triumfo vežimai su gyvaisiais paveikslais – Meilės, Gailestingumo, Teisingumo ir kitokiomis simbolinėmis figūromis. Vežimus lydėdavo raita ir pėsčia mokyklų jaunuomenė, pasidabinusi angelų, riterių, senatorių, patriarchų, pranašų kostiumais, ir giedodavo lotyniškus ir lenkiškus procesijai skirtus himnus. Iškilminga eisena sustodavo aikštėje ir čia būdavo suvaidinama pagrindinė scena. Paskui procesija ta pačia tvarka grįždavo ten, iš kur būdavo atėjusi (Trilupaitienė 1995: 116).

5 L. Gričiūtė-Švėrebiene, atsižvelgdama į procesijų ir maldingų kelionių tikslus, skiria keturis teminius jų tipus: 1) eisenos, rengtos maldavimų ir padėkos už Dievo suteiktas malones intencijomis; 2) šventųjų ir palaimintųjų paskelbimo iškilmės; 3) malonėmis garsėjančių atvaizdų (paveikslų, statulų) įnešimas arba pernešimas į naują bažnyčią arba altorių; 4) eisenos, kuriomis prasidėdavo ir baigdavosi vyskupijos ar parapijos renginiai: vyskupų sinodai, jubiliejiniai metai, maldingos kelionės į stebuklais garsėjančias vietas (Gričiūtė-Švėrebiene 2011: 24–41).

6 1861 m. Kauno gubernatorius S. Chomskis uždraudė maldininkų eisenas į Šiluvos atlaidus iš kaimyninių ir tolimesnių parapijų su kryžiais, bažnytinėmis vėliavomis ir altorėliais (Merkys 1999: 634). Po 1863 m. sukilimo caro valdžia dar uoliau pradėjo kovoti su liaudiškojo pamaldumo apraiškomis: bandė drausti procesijas, kunigams neleido dalyvauti kitų parapijų atlaiduose ir t. t., o 1866 m. Vilniaus generalgubernatorius K. Kaufmanas užgynė iškilmingas procesijas per Šv. Kazimiero, Dievo Kūno ir Šv. Morkaus šventes (Vidmantas 1995: 77).

vėl atgimė Dievo Kūno ir kitų bažnytinių švenčių viešas šventimas. Iš interneto šaltinių matyti, kad 2014 m. Devintinių procesijos žygiavo ne tik Vilniaus, bet ir Kauno, Šiaulių, Radviliškio, Kretingos ir kitų miestų bei miestelių gatvėmis.

KARINĖ IR PASAULIETINĖ MUZIKA BAŽNYTINĖSE ŠVENTĖSE

Viename pirmųjų krikščioniškų apeigų Vilniaus katedroje aprašymų minimas ne tik giedojimas, bet ir instrumentinis muzikavimas. Kryžiuočių ordino didžiojo magistro pasiuntinys Konradas Kyburgas, tepraėjus dešimčiai metų po oficialaus Lietuvos krikšto, 1397 m. lankydamasis Vilniuje, sakosi matęs po mišparų psalmių giedojimui atitariančius muzikos instrumentus: trimitus (*trąby*), obojus (*oboje*), būgnus (*bėbny*), ir pažymi, jog milžiniški katilai (*kotly*) išdavė tokį balsą bei dundėjimą, kad jis priminė „pamėgdžiojamą kareiviško triukšmo, bet vislab buvo harmoniškai, musikališkai atliekama; šitas *tertes* iš palengvo ėjo silpnyn ir pagalios susiliejo su virišku giedojimu, tvirtu bei aiškiu balsu: Gloria Patri et Filio etc. Tuo kart inspu disiekė aukščiausiąjį laiptą“⁷ (Narbutt 1856: 139–140; cit. iš Basanavičius 1900: 16).

LDK karinių orkestrų istorijos tyrėjai Albinas Batavičius ir Mėčius Miknevičius mano, kad XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje „karinė muzika skambėjo pačiomis įvairiausiomis progomis: sudarant taikos sutartis, aukštų svečių priėmimuose, išskilmėse, sutinkant ir išlydint svečių šalių pasiuntinius ir t. t.“ Pasak autorių, dar XIV a. šio stiliaus muzika buvo tapusi ne tik karinės, bet ir pasaulietinės kultūros dalimi (Batavičius, Miknevičius 2001: 52–53). Antai 1429 m. Lucke, Vytauto pilyje, Romos imperatorius Zigmantas buvo sutiktas gaudžiant trimitams ir įvairiems muzikos instrumentams (Batūra 1966: 51), o 1515 m. Vilniaus vaivada Mykolas (Mikalojus) Radvila į Vienoje vykusį valstybių atstovų suvažiavimą atsivežė šimto muzikantų orkestrą, kuris nustebino kitų šalių įgaliotinius (Gaudrimas 1958: 17). Prisiminus Teodoro Narbuto aprašytą magistro pasiuntinio liudijimą, vertėtų papildyti cituotų autorių mintį, kad karinė muzika nuo pat pirmųjų krikščionybės įvedimo Lietuvoje dešimtmečių buvo tapusi ne tik pasaulietinės, bet ir liturginės, o vėliau – ir paraliturginės muzikinės kultūros dalimi. Karinių pučiamųjų ir mušamųjų instrumentų ansamblių / orkestrų dalyvavimas bažnytinėse šventėse ypač pamėgtas baroko laikais.

Be abejo, šie instrumentai į bažnyčias atėjo iš kunigaikščio ir didikų dvarų, taip pat – kariuomenės. LDK turėjo ne tik valstybinę armiją; dideles privačias kariuomenes

7 Laima Levinskaitė straipsnyje „Muzika Vilniaus katedroje XIV–XIX a.“ abejoja, kad tokia muzika XIV a. pabaigoje galėjusi skambėti svarbiausioje krikščionių bažnyčioje (Levinskaitė 1996: 26). Mano nuomone, tie duomenys galėtų būti laikomi patikimais, nes dar gerokai ankstesniais laikais Lietuvos kunigaikščių dvaruose ir kariuomenėje skambėjo naujausiais europietiškais instrumentais atliekama muzika. Tad kodėl priėmus krikščionybę šie instrumentai negalėjo skambėti ir Vilniaus katedroje? Glaudų ryšį tarp pasaulietinės ir sakraliosios muzikos patvirtina ir vėlesni šaltiniai.

išlaikė ir įtakingiausios didikų giminės – Radvilos, Sapiegos, Oginskiai (Voveris 2007: 206). Neabejotina, kad šios kariuomenės, o gal net jų pulkai, turėjo muzikantų, ir jie ne tik trimituodavo perteikdami žinią, bet ir grodavo įvairių iškilmių metu savo patronų rezidencijose bei svečiuose, taip pat bažnytinėse procesijose⁸. 1730 m. Žirovičiuose (Slanimo pavietas) vainikuojant stebuklais garsėjantį Marijos paveikslą, iš Radvilų grafystės Myro miesto atkeliavo labai iškilminga procesija. Ji „ištaigos dėlei turėjo janyčarų karių būrį su savo būgnais ir muzika, šis nepaprastas pasirodymas patraukė visų žmonių akis ir mintis. Tarp minėtos muzikos garsų labai gražiai ir dažnai skambėjo pabūklų salvės, šaunamos tiek kareivių, tiek visų minėto miesto amatininkų cechų“ (Griciūtė-Šverebienė 2011: 211). Oktavą trukusiose iškilmėse dalyvavo ir LDK kancleris kunigaikštis Mykolas Servacijus Kaributas Višnioveckis su žmona ir svetimšalių samdinių būriais, kurių veiksmai buvo palydimi „malonaus kareiviškos muzikos ir timpanų sąskambio“ (ten pat: 240).

XVI a. antroje pusėje–XVIII a. bažnytinėse iškilmėse dalyvaudavo ne tik kariniai orkestrai (tiksliau, čia jie buvo reikalingi ypatingam, gal net karališkam, didingumui pabrėžti). Šiuo laikotarpiu, J. Trilupaitienės duomenimis, bažnyčiose, parapijose, kolegijose, miestuose ir miesteliuose greta vargonų svarbią vietą užimdavo ir kapelos. XVII a. daugelis didikų turėjo savo kapelas (taip pat ir janyčarų). XVIII a. jos tapo itin populiarios, kapelas turėjo ne tik pasauliečiai didikai, bet ir vyskupai – Juozapas Stanislovas Sapiega ir Antanas Tiškevičius (Trilupaitienė 1995: 73, 102–103). 1579 m. Vilniaus jėzuitų kolegiją pertvarkius į universitetą–akademiją, prie jos imtos steigti *bursos* (savotiški bendrabučiai, kuriuose moksleiviai gaudavo visišką išlaikymą). Šalia kitų disciplinų čia dar buvo mokoma giedoti ir groti. Žinoma, kad XVII a. Vilniaus akademija turėjo labai pajėgią kapelą, kuri Akademijos bažnyčioje per šventes ir kitomis savaitės dienomis įvairiais muzikos instrumentais grieždavo visokius kūrinius⁹. Vokalistai pirmučiausia turėdavo dalyvauti pamaldose, o kapelos muzikantai galėdavo griežti ir kitose bažnytinėse iškilmėse, oracijose, mokyklinio teatro vaidinimuose. Ilgainiui kapelos giesmininkai ir muzikantai¹⁰ nustojo paisyti draudimo giedoti ir groti miestelėnų rengiamose šventėse ar talkinti kitose bažnyčiose. Kapela uždarbiaudavo vestuvėse ir laidotuvėse – visur, kur tik kviesdavo ir būdavo gerai atlyginama. Uždarbiavimas grojant kitose bažnyčiose turėjo išraiškingą pavadinimą: „mišių medžioklė“ (ten pat: 74).

.....

- 8 Pavyzdžiui, karūnuojant Bialyničių bažnyčios Švč. Mergelės Marijos paveikslą, priimti ir palydėti karūnų už miesto iškeliavo didžiuliai kavaleristų ir pėstininkų būriai, tarp kurių buvo ir LDK didžiojo maršalkos Ignoto Oginskio kavaleristai ir lauko etmono pėstininkai, o vėliavą su šventuoju atvaizdu lydėjo „būrys trimitininkų ir būgnininkų su orkestru“ (Griciūtė-Šverebienė 2011: 68).
- 9 Dievą šlovino „pamaldžiais motetais, simfonijomis, kanconomis ir kitokiomis įvairiomis melodijomis“ (Trilupaitienė 1995: 74).
- 10 Kapelą sudarė maždaug 29 muzikantai. Joje buvo muzikuojama 7 smuikais, 1 altu, 2 kontrabosais (kvartviolomis), 4 obojais, 1 cinku (kornetu), 2 fleitomis, 4 valtornomis, 4 triūbomis ir kt. (Trilupaitienė 1995: 75).

Be abejonės, šios kapelos (orkestrai) dalyvaudavo renesanso ir baroko laikotarpiu vienoje populiariausių ne tik bažnyčios, bet ir viso miesto ar miestelio šventėje – Devintinėse. Šiai progai buvo leidžiami net specialūs į scenarijų panašūs leidiniai. Antai 1614 m. Vilniaus jėzuito Valentino Bartoševskio (Walenty Bartoszewski) paskelbtame tokiam leidinyje aprašomos atskiros procesijos dalys – aštuoni šventinės eisenos elementai, vadinami „figūromis“. Kiekvienos iš jų apibūdinimo pabaigoje skiriama dėmesio muzikai (išvardijami muzikos instrumentai) ir kitiems garso efektams (nurodomas šaudymo stiprumas). Apie keletą instrumentų kalbama ir tolesnėje teksto dalyje, kur vaizduojamas švenčiantis Vilnius. Taigi V. Bartoševskis mini šiuos tuo metu populiarius instrumentus: trombonus (*puzany*), kornetus (*kornety*), trimitus (*trąby*), bombardas (*pomorty*), dulčianus (*sztorty*, *sztort* – fagoto pirmtakas), šalამajas (*szalamaje*, *szalamaja* – obojaus pirmtakas), zurną (*surma* – azijietiška birbynė), fleitas (*flety*), smuikus (*skrzypice*), citras (*cythry*), liutnias (*lutnie*, *bardony*), arfą (*harfa*), klavicimbolus (*klawicymbale*), nešiojamuosius vargonėlius-regalus (*regal*), varinius būgnus (*bębny miedziane*), taip pat miesto bažnyčių varpus (Bartoszewski 1614: A₃–B₁). Septintosios figūros aprašymo pabaigoje jėzuitas pamini dar du muzikos instrumentus, savotiškai juos išskirdamas, nes, skirtingai nuo minėtųjų, šie instrumentai ne tik išvardijami, bet ir apibūdinamas muzikavimas: „Serbų smuiko (guslos) muzikantas ir dūdmaišininkas savo instrumentais griežia šaižias dūmas“ (*Serbin z multankami krzykliwe dумы stroiq swemi narzędami* – ten pat: A₄)¹¹. Neabejotina, kad Dievo Kūno šventę iškilmingai, skambant muzikai, šventė ir Žemaitijoje – Kražiuose ir Pašiaušėje – įsikūrę jėzuitai, nes yra išlikusių duomenų, jog čia įkurtos kolegijos turėjo savo kapelas. Pavyzdžiui, 1728 m. Pašiaušėje buvo surengtos iškilmės, paskelbus šventaisiais jėzuitus Stanislovą Kostką ir Aloyzą Gonzagą: „išvakarėse į Pašiaušę atėjo dvi didelės procesijos iš Kelmės ir Kuršėnų. Jas pasitikti išėjo procesija iš Pašiaušės bažnyčios, didingai grojant dūdoms, valtornoms, bugnams¹² ir kitiems muzikos instrumentams“ (Rabikauskas 1961: 368–369). Pašiaušės jėzuitų metraščius nagrinėjusio Pauliaus Rabikausko duomenimis, pirmąją dieną per miestelį ėjusioje iškilmingoje procesijoje vėl dalyvavo orkestras su keturiomis poromis būgnų, o iš kitą dieną procesijos metu grojančių muzikos instrumentų pabrėžiami klarnetai (lot. *litui*) (ten pat: 369).

.....

11 J. Trilupaitienė ši sakinių verčia visiškai kitaip: „...serbas savo papročiu rėksmingas dūmas multanka (Pano fleita – J. T.) turi atlikti“ (Trilupaitienė 1995: 119). Jos tekste vietoj guslos ir dūdmaišio atsiranda Pano fleita – instrumentas, kurio nėra V. Bartoševskio „scenarijuje“. Kita vertus, nors J. Trilupaitienė pažymi, kad leidinyje išvardyta daug muzikos instrumentų, tačiau pamini ne visus (žr. ten pat).

Nuoširdžiai dėkoju etnomuzikologėms prof. habil. dr. E w a i D a h l i g - T u r e k iš Lenkijos ir dr. D a n k a i L a j i ć - M i h a j l o v i ć iš Serbijos, padėjusioms identifikuoti XVII a. pradžios instrumentus, o ypač – senosios literatūros specialistei doc. dr. E g l e i P a t i e j ū n i e n e i už teksto vertimą ir naudingus patarimus.

12 Straipsnio pabaigoje tyrėjas pateikia cituojamų metraščių ištraukų. Dokumente lotyniškai šių instrumentų pavadinimai tokie: *solemniter tubis*, *valthornis*, *tympanis* (Rabikauskas 1961: 390).

Kaip matome, XVII–XVIII a. šaltiniuose jau galima rasti gerokai daugiau žinių, kokiais instrumentais buvo grojama su Bažnyčia susijusiose iškilmėse – įvairiausiose šventėse, atlaiduose, procesijose ir pan. Tokiems renginiams buvo skiriama labai daug dėmesio, o aprašų apie juos randama ne tik Vilniaus akademijos, bet ir vyskupijų, amatininkų cechų ir kitokiuose dokumentuose; ten galima rasti paminėtų ir muzikos kūrinių, instrumentų, atlikimo būdų. Ypač puošnios ir didingos procesijos su gausybe muzikos instrumentų, garsiniais patrankų efektais vykdavo ypatingomis progomis. Antai 1667 m. rugsėjo 25 d. Vilniuje vykusių iškilmų, skirtų palaimintojo kankinio Juozapato Kuncevičiaus palaikų grįžimui į Polocką, procesijoje ėjo ir muzikantai: „Vargonai slėgė keturių nešikų pečius, aplinkui nedisonuojančių instrumentų įvairumas, giedorių giesmės, užliedamos žmonių ausis, skrodė plačias gatves iki pat dangaus“ (Griciūtė–Švėrebiėnė 2011: 197); eisenai pasiekus sceną, į ją lipančius katalikų vyskupą ir stačiatikių metropolitą sveikino „trimitų gausmas ir linksmas būgnų skambesys“ (ten pat: 200). Paskelbus palaimintaisiais tris augustinų eremitų ordino vienuolius, 1761 m. birželio 6 d. Vilniuje surengta didinga procesija, kuriai pajudėjus, „tiek pačiame mieste, tiek prie Subačiaus vartų šaudė patrankos“ (šaudyta rytą ir vakare iki Tridienio pamaldų pabaigos, t. y. tris dienas) ir „nuo procesijos pradžios iki Savičiaus gatvėje esančios Augustinų bažnyčios buvo girdėti *trimitų, būgnų, valtornų, trombonų* ir visos jų Malonybių Vilniaus bazilijonų kapelos aidas“ (ten pat: 191; kursyvu išskirta mano – R. Ž.).

Taigi akivaizdu, kad baroko laikais, siekiant kuo didesnio įspūdingumo, buvo ypač mėgstami skardūs pučiamieji, trunkūs mušamieji ir net egzotiški svetimų kraštų muzikos instrumentai. Pirmieji tuo metu jau buvo įsigalėję tiek kariuomenėje, tiek pasaulietiniame, tiek Bažnyčios gyvenime. Ir nenuostabu, nes, pasak J. Trilupaitienės, tai buvo to laikotarpio požymis. Trimito signalais miestiečiai buvo kviečiami išklaudyti magistrato nutarimų ir teismo sprendimų. Šauklės trimituodavo nuo rotušės laiptų, vėliau – prie kiekvienų miesto sienos vartų. Amatininkų cechai, kurie taip pat dalyvaudavo miesto iškilmėse, irgi turėjo savus trimitininkus ir būgnininkus (Trilupaitienė 1995: 115). Trimitų ir būgnų (*triūbų* ir *litaurų*) garsai bei patrankų šūviai aidėdavo ir Vilniaus jėzuitų akademijos renginiuose¹³. O mokinių

13 Už tai Vilniaus akademija net susilaukdavo griežtos kritikos. Pavyzdžiui, 1683 m. Lietuvos jėzuitų provinciolas Jonas Berentas rašė, kad per Šv. Kotrynos, mokslo globėjos, šventes „ligi šiol rengiamos juokingos eisenos, nepasižyminčios nei nauda, nei pamaldumu, *su būgnais ir trimitais*, su teatriniais renginiais ir nepaprastomis iškilmėmis, turi būti panaikintos ir uždraustos, taikant provinciolio nurodytas bausmes. Tačiau nereikia panaikinti pamaldžios ir santūrios procesijos iš akademijos į bažnyčią su šventosios studentų globėjos paveikslu“ (VAVM: 243; kursyvu išskirta mano – R. Ž.). O 1685 m. jėzuitų ordino generolas Karolis de Nojelis rašė: „Žinau, kad net kongregacijų prefektai naudoja trimitus ir būgnus. Liepia groti šiais instrumentais, leidžia rinkti pinigų iš sodalicijos narių, darant žalą tėvams, kuriems, kaip ir kitiems, kliudo šis karingas triukšmas ir garsios pratybos. Todėl liepiu tai uždrausti“ (VAVM: 245).

perkėlimo į aukštesnę klasę šventės metu Akademijos aikštėje grodavo pučiamųjų orkestras (ten pat: 122).

XVII–XVIII a. bažnyčių, vienuolynų ir prie jų įsikūrusių brolių inventoriiniai dokumentai irgi rodo, kad net ir vietinės reikšmės švenčių procesijose buvo naudojami katilo formos būgnai (*timpanai, litaurai*)¹⁴, kurie šaltiniuose vadinami husariškais, kazokiškais būgnais. Taip pat nurodoma, kad jie būna variniai (tačiau būta ir medinių), o paskirtis – procesijų būgnai. Buvo grojama ir pučiamaisiais instrumentais, dažniausiai – trimitais ir valtornomis (Griciūtė–Švėbienė 2011: 135–138). Įdomu, kad šių instrumentų, kaip ir būgnų, bažnyčios dažniausiai turėjusios po porą (du trimitus, dvi valtornas, du būgnus¹⁵) arba daugiau. Pavyzdžiui, Apytalaukio bažnyčios inventoriuje 1807 m. minimi septynių registrų vargonėliai, du būgnai, dvi valtornos ir dvi dūdos (Misius, Šinkūnas 1993: 148). Jų svarbą procesijose atskleidžia finansinės ataskaitos. Pavyzdžiui, Škaplieriaus arkibrolija prie Visų Šventųjų bažnyčios Vilniuje XVII a. antroje pusėje trimitininkams ir būgnininkams už procesijos palydėjimą į Dievo Kūno oktavą sumokėjo keturis, o už palydas į kalvarijas trimitininkams, būgnininkams ir tiems, kurie nešė būgnus, davė tris auksinus (Griciūtė–Švėbienė 2011: 136, 81–82). Pasirodo, kad variniai pučiamieji, o tiksliau – bažnyčių inventorių sąrašuose minimos valtornos XIX a. buvo įprastas muzikos instrumentas tiek bažnyčiose, tiek kaimo žmonių pamaldumo papročiuose¹⁶. Tai atspindi Mečislovo Davainio–Silvestraičio 1879 metų rankraštis „Muzikališki, signališki ir zabovų instrumentai Lietuvoje vartojami“. Čia jis surašęs savo paties iš Raseinių apylinkių žmonių užrašytus ir iš knygų surinktus muzikos instrumentus. Prie jų tiksliai nurodomas naudotas šaltinis, todėl nėra abejonų, kad duomenis apie valtorną užrašė jis pats: „Valtornia perkama iš fabrikos, misinginė. Panaši į karės trūbą, tiktai nėra taip daug surangyta. Valtornia didesnė vedžioja, o mažesnioji uturavoja. Valtornės laikomos po bažnyčios prie vargonų,

14 Etnoinstrumentologas Evaldas Vyčinas, aprašydamas Lietuvoje paplitusių būgnų konstrukciją, paminėjęs istoriniuose šaltiniuose funkcijas, juos skirsto į tris tipus: būgnai-katilai, dvipusis cilindrinis būgnas ir būgnelis (Vyčinas 2001). Šiame straipsnyje turima galvoje katilo formos būgnai – *būgnai-katilai*, tačiau tekste šis instrumentas dažnai vadinamas tiesiog *būgnu*, nes taip jis įvardijamas istoriniuose šaltiniuose, šitaip jį vadina ir pateikėjai.

15 Juozas Žilevičius rašo, kad didesnėse parapijose būdavo po du būgnus – didesnis ir mažesnis (Žilevičius 1991: 491). Šių instrumentų naudojimą tiek karo, tiek pramogų, tiek apeiginiams veiksams patvirtina ir XIX a. istorikai. Juozapas Ignotas Kraševskis (Kraszewski) mini, kad karo reikmėms buvo grojama triūbomis (*trąby*), būgnais (*lietauras*) ir terkšlėmis (*skumbine, terszkiele*) (Kraszewski 1847: 293), o Juozas Jaroševičius (Jaroszewicz), cituodamas ankstesnius autorius, teigia: be trimitų ir ragų, lietuviai religinėms reikmėms dar naudoja katilus, būgnus ir švilpynes (Jaroszewicz 1844: 78).

16 Katalikų bažnyčios, tuo metu aktyviai dalyvavusios valstybės gyvenime, apeigos ir kalendorius buvo glaudžiai susiję su visų piliečių, taip pat ir valstiečių, gyvenimu – kalendoriniais, darbo ir šeimos papročiais. Dirbtinis liaudies kalendorinių švenčių atskyrimas nuo bažnytinių atsirado sovietmečiu kaip tuo metu aktyviai vykdomo visuomenės ateizavimo rezultatas.

ant mišparų gražiai uturavoja. Neša ją ir ant šermenų uturavoti. Kur gieda. Lydi į kapus su anais [valtornomis], giedodami“ (LMD I 229; rankraščio kalba kiek taisyta – R. Ž.).

Baroko laikais šventės buvo neįsivaizduojamos be muzikos, todėl brolijos, neturinčios savų instrumentų ir muzikantų, dūdorius kviesdavosi iš kitur. Pavyzdžiui, Lieplaukėje įvairioms bažnytinėms šventėms muzikantai buvo samdomi iš Alsėdžių. Už grojimą per Šv. Jurgio, Dangun Žengimo ir Švenčiausiosios Trejybės atlaidus alsėdiškiams trimitininkams buvo sumokėtos septynios timpos¹⁷, o už devynias metines šventes iš brolijos išdo tiems patiems muzikantams skirta dvidešimt timpų¹⁸ (Griciūtė-Švėrebiėnė 2011: 137–138). Taigi galima manyti, kad su Alsėdžių muzikantais lieplaukiečiai buvo sudarę tarsi kokią sutartį, nes akivaizdu, kad jie buvo samdomi nuolatos. Būtina pabrėžti, kad Žemaitijoje, kur XIX a. nedideli pučiamųjų ansambliai buvo tapę neatsiejamais liaudies papročių dalyviais, penki–septyni muzikantai grodavo vestuvėse, krikštynose, laidotuvėse, bažnytinėse šventėse, o ir šiais laikais ne tik laidotuvėse, bet ir per Velykas bei titulinis atlaidus būtinai turi skambėti pučiamųjų muzika¹⁹. Jei bažnytkaimis ar miestelis neturi dūdorių, jie, kaip ir baroko laikais, kviečiami iš gretimos parapijos. Įdomu, kad L. Griciūtės-Švėrebiėnės įvairiose Lietuvos bažnyčiose surinkti archyviniai duomenys liudija, jog Žemaitijoje XVII–XVIII a. būgnai buvo daug labiau mėgstami nei Vilniaus vyskupijoje, o XVIII a. antroje pusėje mažiausiai po du būgnus turėjo beveik visos Žemaičių vyskupijos bažnyčios, kai kurios – net po keturis (ten pat: 294–297). Žemaičiai būgnų–katilų mušimo²⁰ ir grojimo pučiamaisiais instrumentais atlaiduose tradicijas išlaikė iki mūsų dienų. Ieškodami baroko atspindžių šiandienos atlaidų muzikavime, nesigilinsime į pučiamųjų ansamblių ir kitų instrumentų funkcijas parapijos atlaiduose; apsistosime prie Žemaičių Kalvarijos, vieno svarbiausių Lietuvos ir paties žymiausio Žemaitijos piligrimystės centro, ir kiekvienais metais čia liepos pradžioje vykstančių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo atlaidų, kaip geriausiai rūpimus dalykus atspindinčio reiškinių.

17 *Timpa* – Abiejų Tautų Respublikos piniginis vienetas, lygus 30-iai sidabrinių grašių.

18 O 1760 m. rugsėjo 14 d. į Pašvitinyje vykusias Švč. Mergelės Marijos Vardo brolijos įvedimo iškilmes keliavę Linkuvos karmelitai lydėjusiems valtornistams ir už degtinę sumokėjo dešimt auksinų ir tris grašius (Griciūtė-Švėrebiėnė 2011: 59).

19 Velykų ryto apeigose ir parapiinių atlaidų metu pučiamųjų ansamblis paprastai groja einant aplink bažnyčią, giesmių melodijas su choru bei solinį kūrinių mišrių metu ir tradicinį maršą po jų.

20 Pavienių būgnavimo atvejų užfiksuota ir kitose Lietuvos vietovėse, tačiau būtent Žemaitijoje šis paprotys XX a. dar buvo gana plačiai žinomas.

DIDIEJI ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS ATLAIDAI

NUO KALVARIJŲ ĮKŪRIMO PRADŽIOS

Tikiuosi nesuklysiu teigdama, jog Žemaičių Kalvariją ir jos garsiuosius kálnus – nuo įsteigimo pradžios gyvuojančius jau beveik keturis šimtus metų – šiandien vis dar galime įvardyti kaip bene daugiausia baroko bruožų išlaikiusį liaudiškojo pamaldumo židinį.

Žemaičių Kalvarijos kálnai – tai Kryžiaus, arba Kančios, kelias, įsteigtas XVII a. pirmoje pusėje vyskupo Jurgio Tiškevičiaus šiaurės Žemaitijoje, Gardų vietovėje, prie Várduvos upės. Jį sudaro 19 koplyčių, kuriose yra 20 stočių, arba *stacijų* (lot. *statio* ‘buveinė’), žemaičių vadinamų *kálnais*. Įdomu, kad šitaip stotys vadinamos tik Žemaitijoje; šis pavadinimas atitikmenų neturi jokioje kitoje šalyje²¹. *Žemaičių Kalvarijos kálnais* vadinamos ir giesmės bei maldos, giedamos ir meldžiamos vaikštant Kryžiaus kelio stotis. Žemaitijoje šios giesmės iki šiol giedamos ir grojamos pučiamaisiais instrumentais ne tik apvaikštant koplyčias, bet ir šermenyse, minint mirties metines, advento ir gavėnios dienomis.

Manoma, kad Žemaičių Kalvarija buvo gausiai lankoma jau nuo pat Kryžiaus kelio įsteigimo²². Tai patvirtina ir XVIII a. vyskupų potvarkiai, kuriais bandyta reguliuoti atvykstančių maldininkų srautus. 1742 m. Žemaičių vyskupas Antanas Tiškevičius nurodė, kad arčiau Žemaičių Kalvarijos esančios parapijos (Mosėdžio, Skuodo, Palangos, Gargždų, Kartenos, Salantų, Žagarės, Akmenės, Papilės, Kuršėnų, Šaukėnų ir kt.), vadovaujamos savo klebonų, turi atvykti į liepos pradžioje čia rengiamus atlaidus. Nepaklususiems grėsė penkiasdešimties timpų bauda, šiuos pinigus skiriant koplyčių remontui. Todėl klebonai, „surinkę būrį savo parakvijos žmonių, su *būgnais, patrūbočiais*, altorėliais ir visa bažnyčios iškilme keliavo į atlaidus Aplan-kymo Motinos Dievo. <...> Dominikonai, pajutę kokią nors parakviją atkeliaujant, išeidavo į laukus sutikti. Į miestelį įeinant, jaunikaičiai paparčius virpino, būgnais mušė, patrūbočius pūtė ir iš šaudyklių šaudė, o seniai su motriškosiomis atsispirdami giedojo ir šaukė, nes juo katra parakvija su didesniu trenksmu į miestą įėjo, tuo didesnė buvo garbė“ (Valančius 1972: 358–359; kursyvu išskirta mano – R. Ž.).

21 Pasak Augustino Vitėno, tai, kad Kančios kelio stotys vadinamos tiesiog *kálnais*, yra žemaitiškas savitumas (Vitėnas 2005: 237).

22 Pirmoji koplyčia, kuri vėliau tapo viena iš Žemaičių Kalvarijos stočių, buvo pastatyta Gardų piliakalnyje 1619 m. ir pavadinta šv. Jono Krikštytojo vardu. 1633 m. žemaičių vyskupu paskirtas įtakingos LDK giminės atstovas Jurgis Tiškevičius, labai rūpinęsis katalikybės puoselėjimu ir stiprinimu, vienuolių plėtimu, kalvarijų įkūrimu, po kelerių metų pasikviečia Kryžiaus kelių steigimo patirtį turinčius dominikonų ordino vienuolius ir įrengia kalvarijas. Manoma, kad 1640 m. dalis koplyčių jau stovėjo, nes vyskupas J. Tiškevičius savo kelionės į Romą metu iš popiežiaus Urbono VIII gavo atlaidų privilegijas šešioms koplyčioms, o 1649 m. jų buvo ne mažiau kaip trylika (Vasiliūnienė 2010: 92–93).

Tokios triukšmingos eisenos pradėjo nepatikti aplinkiniams gyventojams, nes dažniausiai būdavo nakvojama karčemose, geriamo, o pernelyg įsilinksminus, šaudoma netgi bažnyčioje. 1763 m. vyskupas Jonas Lopacinskis, sužinojęs apie netinkamą kai kurių keliauninkų elgesį, uždraudė masines eitynes (ten pat: 359), tačiau grupinio keliavimo į atlaidus tradicija jau buvo spėjusi prigyti.

Kalvarijas lankantiems maldininkams buvo rašomi Kančios kelio vadovėliai. Iš jų žmonės mokėsi, kokias maldas kalbėti ir kokias giesmes giedoti prie kiekvienos Kančios kelio stoties (Vitėnas 2005: 231). 1643 m. Mykolas Bardauskis (Bardauskas) išleido knygeles lenkų ir lotynų kalbomis, kuriose aprašė Žemaičių Kalvariją (Motuzas 2003b: 222; Krutulytė 1993: 191). Šiandien žinomas pirmas panašus leidinys lietuvių kalba – 1681 m. dominikono Jurgio Kasakauskio sudaryta maldaknygė *Rožančius Švenčiausios Marijos Panos ir saldžiausio vardo Jėzuso*²³, skirta ir lankantiems Žemaičių Kalvarijos stotis. Greta kitų maldų ir giesmių čia pirmą kartą kaip atskira knygos dalis išspausdintos Kryžiaus kelių maldos ir giesmės²⁴. Skyrius pavadintas „Kialej kruwini Jezusa Christusa arba maldas, kurios atsiprowinie pri koplicziu Žiemaitiu Kalwarijos“ (Kasakauskis 1849: 157–208). Galima spėti, kad maždaug per keturiasdešimt metų nuo Žemaičių Kalvarijos įsteigimo kálnai jau buvo susiformavę kaip vientisa maldų ir giesmių sistema²⁵ (Žarskienė 2012: 377). Šiandien sunku pasakyti, ar pučiamieji instrumentai nuo pat XVII a. buvo naudojami

23 *Rozancius swęnciausios Maryos Pannos yr saldziausy warda Jezus. Teypogi Spafabas apwaykščiojima Kalnu Kalworyjos Ziamayciu Su Madlitwomis yr Giesmiemis to fluzijęnciomis [...]*, Wilniuy Drukar-niey K. J. M. Akademi: Metu 1779 (Vaičekauskas 2005: 93).

24 Dabar reikėtų kritiškai vertinti daugelio autorių cituojamą Motiejaus Valančiaus (1972: 301) teiginį, kad maldas ir giesmes, iki šiol giedamas vaikstant Žemaičių Kalvarijos kalnus, vyskupo palieptas parašė vienas kunigas. Mikas Vaičekauskas, ištyręs visus lietuviškus katalikiškus XVI–XVIII a. giesmynus, nustatė: dauguma giesmių yra į lietuvių kalbą išverstos gerokai anksčiau sukurtos lenkiškos, rečiau – lotyniškos giesmės (Vaičekauskas 2005). Tai patvirtino ir A. Motuzo kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių tekstų ir melodijų tyrimai (Motuzas 2003a; Apanavičius, Motuzas 2008). Manytina, kad M. Valančiaus teiginio atsiradimą lėmė nuo 1726 metų J. Kasakauskio maldaknygės leidime Kryžiaus kelio pabaigoje dedamos dvi, pasak M. Vaičekausko, originalios, nežinomo autoriaus sukurtos giesmės apie Žemaičių Kalvarijos Švč. Mergelę Mariją – „Karaliene maloninga Kalvarijoje stebuklinga“ ir „Karaliaus Dangaus Motina Švenčiausia“ (Vaičekauskas 2005: 94, 205). Tačiau M. Valančius tikriausiai nepastebėjo, kad šios giesmės pirmą kartą buvo paskelbtos net ne 1681, o tik 1726 m., t. y. praėjus daugiau kaip aštuoniasdešimčiai metų po kalvarijų įsteigimo. Tačiau sukurtos ir giedamos jos galėjo būti ir gerokai anksčiau.

25 Šios giesmės, keliaudamos iš vienos maldaknygės į kitą, ilgainiui tapo vienu pagrindinių XIX–XX a. vidurio kalnų, šiandien vadinamų *Senaisiais kalnais*, giedojimo šaltinių. Naujoji kalnų redakcija (vadinamieji *Naujieji kalnai*) siejami su kunigo Jono Paliūko redaguotame *Liturginiame maldyne* (1968) išspausdintais atnaujintais, nuo svetimybų apvalytais giesmių tekstais. Tačiau galutinę versiją, giedamą ir šiandien, ši redakcija įgijo 1984 m. leidime, o 1968 m. maldyne kalnai dar kartais vadinami *Viduriniaisiais kalnais*. Svarbu, kad pastarajame leidime pateikiama trumpa instrukcija, kaip turi būti giedama ir meldžiamasi, pasiskirstoma grupėmis, nurodoma, kad „jei dalyvauja orkestras, jis groja tik giesmes, po kiekvieno pagiedoto posmo pakartodamas melodiją“ (LitMald 1968: 469).

kalnams atlikti. A. Motuzas, aprašydamas muzikos instrumentų vaidmenį kalvarių Kryžiaus kelio kulte Lietuvoje, mano, kad Žemaičių Kalvarijoje įsitvirtinę variniai pučiamieji išstūmė šiose apeigose iki šiol naudotus etninius instrumentus – kankles, medinius trimitus ir kt. (Motuzas 2000: 116). Pritardama tyrėjui, kad variniais pučiamaisiais grota apeinant Kryžiaus kelius, drįsčiau suabejoti, kad iki jų buvo naudojami etniniai muzikos instrumentai. Kaip matėme, aukščiau pateikti duomenys aiškiai rodo, kad keliaujant į atlaidus, procesijose, bažnyčiose buvo naudojami tuo metu prestižiniai muzikos instrumentai – variniai pučiamieji ir būgnai–katilai, o ne liaudies muzikos instrumentai. Žinoma, kad masinių eitynių draudimas naikino ir piligrimystės pompastiką, bet niekur nepaminėta, jog buvo draudžiama iškilmingai apvaikščioti kalvarijas. O iškilmingumas visais laikais reiškė ir grojimą atitinkamais muzikos instrumentais. Beje, akademinų pučiamųjų instrumentų naudojimui galėjo turėti įtakos ir 1636 metų Žemaičių vyskupijos sinodo nutarimas, liepiantis prie kiekvienos bažnyčios įkurti mokyklą, kur, be tikybos, gramatikos, aritmetikos, literatūros, turėjo būti mokoma ir muzikos su giedojimu²⁶.

Caro valdžiai aktyviai kovojant su katalikybe ir po 1863 m. sukilimo uždraudus procesijas, iškilmingumo, ypač erzinusio okupantų pareigūnus, suteikiančių pučiamųjų ir mušamųjų instrumentų naudojimas atlaiduose galėjo sumažėti. Tai rodo 1906 m. Antano Ragaišio išleistas *Žemaičių Kalvarijos aprašymas*. Knygoje kunigas apgailestauja, kad, caro valdžiai panaikinus dominikonų ordiną ir sumažinus į atlaidus atvykstančių kunigų skaičių, taip pat silpnėjant žmonių tikėjimui, Žemaičių Kalvarijoje mažėja maldininkų (Ragaišis 1906: 18). Jis taip pat nurodo, kad per Didžiąją Kalvariją „iškilmingiausioji procesija su Šv. Kryžium estī labai gražiai atliekama. Žmonės neša visas bažnyčios vėliavas ir altorėlius, o vienas eina²⁷ mušdamas į bugną“, ir čia pat paaiškina: „Seniau mušdavo į bugnus keli gražiai apsirėdžiusieji raiti vyrai, bet paskiau policija jiems tai užgynė“ (ten pat: 43).

XX AMŽIAUS PERVARTOS

Keliavimas į Žemaičių Kalvarijos atlaidus tarsi įgijo antrąjį kvėpavimą XX a. pradžioje panaikinus draudimus ir ypač – nepriklausomos Lietuvos laikais. Į atlaidus atvykstančius piligrimus ir Didžiąją procesiją 1930 m. savo leidžiamame laikraštyje

26 Vyskupas J. Tiškevičius, kviesdamas dominikonus į Žemaičių vyskupiją, jų viršininkui, esančiam Vilniuje, iškėlė dvi sąlygas: kad dominikonai žmonėms sakytų pamokslus žemaitiškai ir išlaikytų mokyklą. Manoma, kad Žemaičių Kalvarijoje mokykla buvo įkurta 1644 m. (Totoraitis 1937: 32–34). Joje XIX a. pradžioje mokėsi Simonas Daukantas ir Motiejus Valančius.

27 Iš šios A. Ragaišio citatos akivaizdu, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, taip pat tarpukariu (žr. žemiau cituojamą J. Totoraičio tekstą) būgnas–katilas buvo nešamas nešikų, kaip ir XVII–XVIII a. (žr. Griciūtė–Švėrbienė 2011: 81), o būgnininkas būgnijo eidamas iš paskos. Įdomu, kad šitokia būgno–katilo mušimo tradicija iki šių dienų yra išlikusi Lenkijoje, Lovičo Mazovijos regione, Dievo Kūno procesijoje (Jackowski 2006: 130).

Naujas žodis vaizdžiai aprašo žurnalistas, būsimas ilgametis LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis: „Didžioji procesija milžiniška žmonių skaičiumi. Keturi raiti policininkai ir daugybė „šveicorių“ už baldachimo vos palaiko tvarką. Artinantis prie bažnyčios skambina visais varpais, muša būgną²⁸, griežia orkestras, gieda žmonės. Žodžiu, garbina Dievą įvairiausiais garsais, kaip sakoma psalmėje“ (Paleckis 1930: 290). Iš jo teksto taip pat sužinome, kad tais metais per atlaidų sumą giedojo Telšių katedros choras, o jam pritarė vargonai ir simfoninis orkestras (ten pat: 291).

Dar labiau į baroko laikus nukelia Jono Totoraičio knyga, skirta Žemaičių Kalvarijos 300 metų jubiliejui. 1937 m. išleistame piligrimų vadove autorius aprašo atvykstančių maldininkų grupes, pasipuošusias visais iškilmingoms procesijoms būtiniais reikmenimis – su kryžiumi priešakyje, altorėliais ir vėliavomis, ir jų pasitikimą. Tokių organizuotų kompanijų paprastai būna nuo devynių iki trylikos, o jas veda kunigai su klierikais. Kai kurios turi orkestrą, pritariančią maldininkų giesmėms, arba bent žemaičių mėgstamą *būbną* (Totoraitis 1937: 5–6). Galime neabejoti, kad autorius, kalbėdamas apie orkestrą, turėjo galvoje didesnę ar mažesnę pučiamųjų ansamblį / orkestrėlį. J. Totoraičio nupieštas maldininkų sutikimas nedaug kuo skiriasi nuo M. Valančiaus aprašytų XVIII a. vidurio papročių: ant visų įvažiavimo kelių pastatyti vartai, išpušti vainikais, vėliavomis ir šukiais, o bažnyčios bokšte stovi budėtojai ir, toluoje pamatę atvykstančią grupę maldininkų, duoda ženklą, kad vietinė procesija rengtusi juos sutikti. Iš bažnyčios šeimininkų procesija su kryžiumi, dviem vėliavėlėmis, kunigu ir *būbnu* priešakyje eina pasitikti piligrimų. Procesijoms susitikus, abiejų pusių kunigai pasako iškilmei pritaikytas prakalbas ir šeimininkai atvykėlius palydi į bažnyčią; ten, atidengus Dievo Motinos paveikslą, visi gieda „Sveika, Marija“; „Garbinkime Švenčiausiąjį Sakramentą“ ir kitas giesmes. Paskui vietiniai tvarkdariai atvykėliams nurodo nakvynės vietas (ten pat: 6). Iškilmingas, į atlaidus atvykstančias procesijas ir jų pasitikimus prie šiek tiek už miestelio specialiai tam reikalui pastatytų ir papuoštų vartų (*bromų*) XXI a. pradžioje prisiminė garbaus amžiaus Žemaičių Kalvarijos gyventoja. Etnologei Ritai Balkutei paklausus, ar visada kalnai buvo lankomi su giesmėmis ir *triūbomis*, tarpukariu gimusi moteris atsakė, kad „visais laikais žmonės kalnus ėjo su triūbom“ (Balkutė 2002: 36–37). Šitai nurodė ir J. Totoraitis, aprašydamas Didžiąją procesiją, kurios metu „maldininkai eidami gieda, orkestras jiems padeda“; o procesijai pasimeldus prie visų koplyčių ir vėl grįžus į bažnyčią, „laikoma iškilminga suma, chorui giedant ir orkestrui padedant“ (Totoraitis 1937: 7).

Iškilminga Kryžiaus kelio apvaikščiojimo tradicija išliko ir sovietinės okupacijos metais. Tada Žemaičių Kalvarijos koplyčios ir jų lankymas atlaidų metu buvo tapę savitiška rezistencijos forma. Sovietmečiu, siekiant iš žmonių atminties ištrinti vi-

28 J. Paleckis ypač pabrėžia ekspresyvų būgno mušimą, kuris jam padaręs labai didelį įspūdį, ir įdeda būgną mušančio vyro nuotrauką.

sus su religija susijusius vaizdinius, buvo pervadintos miestų gatvės, aikštės ir net patys miesteliai (Žemaičių Kalvarija buvo pervadinta į Varduva). Slopinant gyvenotojų religingumą ir pamaldumą, sugriautos Vilniaus, Veprių ir Beržoro kalvarijos, ne kartą su žeme sulyginti Kryžių kalno kryžiai, mėginta uždaryti ir desakralizuoti Žemaičių Kalvarijos koplyčias. 1953 m. prieš atlaidus jos buvo perduotos „globoti“ vietos kolūkiui, ir tai išprovokavo didelį incidentą: atvykę maldininkai savavališkai nuo koplyčių durų nuėmė spynas ir, nepaisydami milicijos mėginimų juos sustabdyti, ėjo Kryžiaus kelią. Nuo 1957 metų, siekiant, kad kuo mažiau žmonių susirinktų į atlaidus, imtasi įvairiausių priemonių: organizuoti pasaulietiniai renginiai (per Didžiąją Žemaičių Kalvariją rengti Žemaičių festivaliai prie Platelių ežero, Šiluvos atlaidų metu – šventės prie Dubysos), per masines informacijos priemonės stengtasi „demaskuoti“ šių vietų šventumą, uždrausta valdišku transportu vežti maldininkus²⁹ ir t. t. (Streikus 2006: 340–341). Nors visos tos priemonės laikinai apmažindavo žmonių skaičių, tačiau apskritai kaip tik sovietmečiu į Žemaičių Kalvarijos, Šiluvos atlaidus ir kitas bažnytines šventes jų susirinkdavo itin daug³⁰. Dalyvavimas atlaiduose, be sakralios apsisvalymo prasmės, buvo įgijęs ir pasipriešinimo religinio gyvenimo suvaržymams bei tautinio protesto išraišką. Nepaisant įvairiausių trukdžių ir persekiojimų, žemaičiams buvo garbės reikalas dalyvauti Žemaičių Kalvarijos atlaiduose, ir dalyvauti juose kuo iškilmingiau – su dūdomis. Kadangi sovietų valdžiai niekaip nesisekė sumažinti atlaidų dalyvių skaičiaus, ji stengėsi, kad nors kuo mažiau būtų „triukšmo“, ir ypač persekiojo muzikantus. Saugumiečiai, pasitelkę į pagalbą milicijos pajėgas, muzikantus bandydavo sučiupti dar prieš jiems išeinant į Kristaus kančios kelią³¹, o procesijos metu dūdorių neliesdavo; tikriausiai bijodavo, kad maldininkai jų neapkultų. 84 metų vyras prisiminė, kad rytą sučiuptus muzikantus visą dieną pralaikydavo areštinėje Žemaičių Kalvarijoje, kai kada net į Plungę nuveždavo, o vakare paleisdavo (LTRF cd 1201/04/). Akivaizdu, kad

.....

- 29 72 metų plungiškis prisimena: „Kalvarijoje drausdavo, jergau mano, autobusai kai važiuodavo, neleisdavo į Kalvariją įvažiuot, varys ant Sardavos <...>. Ir mes patys čia kultūros namams priklausėm, kaip sakunt <...>. Išvien įtaisydavo Platelių per Kalvariją dainų šventę. Nu, ir mes rytmetį atgrosim unkti kalnus, apeisim Kalvarijos kalnus, ir važiuosim į Platelius grot <...>. O žmonės kaip prikibs: „Kad jum liežuviai nutrūktų, kad jūs kojas išlūžtumėt...“ Sakau: „Mes jau Kalvarijos kalnus atgrojom, apėję esam <...>“ (VDU ER 2074, t. 10, p. 27).
- 30 Pasak dabartinę ir ankstesnę situaciją palyginusio 47 metų muzikanto iš Varnių, „vis tiek prie rusų ar atlaiduose, ar per Velykas buvo masė žmonių...“ (LTRF cd 1151/5/).
- 31 2011 m. etnologei Rimutei Garnevičiūtei 72 metų muzikantas iš Plungės pasakojo: „Kalvarijoje išeinam prie bažnyčios, ir apsiatė mus milicija. Kalvarijoje suvarė mus į tuos kultūros namus. Milicijos besunt ten davalom, ui ui... Į tokį kambarį kitą po vieną išsives, tardys kapitaliai. Dabar supranti, čia jau keturis pašaukė ar penkis, jau tuos mano draugus. Išėjo milicininkas, sako: „Kas vyriausias Leliūga besant?“ Mes du broliai buvom. Nu kun, sakau: „Aš.“ Išsivedė mane. „Ach tu svolač, – sako, – tu svolač...“ Kaip mane išdirbo! Mušti žadėjo, jau kumštį čia prie žando – mušt! Atėmė dūdą, paskui vis tiek atidavė“ (VDU ER 2074, t. 10, p. 26).

Muzikantai iš Mažeikių Žemaičių Kalvarijoje, 2010 m.
Fotografavo Rita Balkutė

graudžiai iškilmingas dūdų skambesys, atverdavęs žmonių širdis ir skatindavęs įsijausti į Viešpaties kančią, ypač erzino komunistinę valdžią, ir ji visokiais būdais stengėsi prigesinti liaudies pamaldumo proveržius.

ŠIANDIENA

Muzikavimo tradicija ėmė sparčiai keistis XX a. pabaigoje, kai atlaidus užplūdo naujieji maldininkai – sovietmečiu negalėję viešai melstis pedagogai ir dėstytojai su studentais, kultūros namų darbuotojai su savo kolektyvais, o savamokslius muzikantus ėmė keisti profesionalai. Atsirado ir instrumentinis pliuralizmas – folkloro ansamblių dalyviai ir jaunieji maldininkai atvyksta į Žemaičių Kalvariją nešini ne tradiciniais variniais pučiamaisiais, o kanklėmis, gitaromis. R. Balkutė 2001 m. užfiksavo jaunų maldininkų su dėstytojais grupę, kuri ne tik giesmėms pritarė (akompanavo) kanklėmis, gitaromis ir nedideliu nešiojamuoju būgnu, bet atėję prie kiekvienos stoties dar ir patrimituodavo ilgu mediniu trimitu³². Pranciškoniškasis

.....
³² Duomenys iš R. Balkutės vaizdo įrašų archyvo. Folkloristai bandė atkurti „senąją tradiciją“ – Žemaičių Kalvarijos kalnų giesmes atitarti ne variniais pučiamaisiais, bet rekonstruotais mediniais trimitais (plačiau žr. Žarskienė 2012: 392).

Būgnų mušėjos prie Žemaičių Kalvarijos bažnyčios, 2013 m. liepos 8 d.
 Fotografavo Rasa Zinkevičienė (LTRFt 16847)

jaunimas į atlaidus atžygiuodavo giedodamas šiuolaikines populiarias šlovinimo giesmes ir pritardamas gitaromis, tačiau Žemaičių Kalvarijos atlaidų dvasioje augę broliai pranciškoniai, kitaip nei folkloristai, su jaunimu eidami Kryžiaus kelią, giedodavo vaikystėje išmoktas kalnų melodijas tradiciniu būdu – be akompanimento. Taigi XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje į koplyčių lankymo muzikinę tradiciją ėmė skverbtis naujos mados, deklaruodamos instrumentinį pliuralizmą, tačiau visada buvo ir tokių maldininkų, kurie stengėsi melstis ir giedoti taip, kaip tai darė jų tėvai ir seneliai.

2013 m. liepos 8 d. kartu su Vilniaus Bernardinų parapija apsilankiau Žemaičių Kalvarijos atlaiduose: filmavau ir fotografavau procesiją, kalbinau muzikantus ir giesmininkus³³. Ši atlaidų diena buvo skirta pašvęstojo gyvenimo atstovams ir Gargždų dekanatui. Kadangi esu gimusi Vilniuje ir augusi nereligingoje sovietmečio aplinkoje, išpūdis buvo iš tiesų milžiniškas, nors tai ir nebuvo Didžioji procesija³⁴. Beje, įvažiuodami į miestelį nematėme vainikais apipintų *bromų* – lyg

33 Duomenis straipsniui rinkau kalbindama pateikėjus ir kitų ekspedicijų Žemaitijoje metu (2013–2014 m.), taip pat apklausdama iš Žemaitijos kilusius respondentus, gyvenančius Vilniuje.

34 Svarbiausioji Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo atlaidų diena tradiciškai vyksta pirmąjį sekmadienį po liepos 2 dienos.

Profesionalūs Telšių dūdorai prie Žemaičių Kalvarijos koplyčios, 2013 m. liepos 8 d.
 Fotografavo Rūta Žarskienė (LTRFt 16868)

barokinių triumfo vartų vaikaičių, o ir mūsų, lipančių iš autobuso, nepasitiko pasipuošusių Žemaičių Kalvarijos gyventojų procesija. Šie papročiai jau išnykę ir, iš esmės pasikeitus atvykimo sąlygoms (dauguma piligrimų atvyksta autobusais, kurie sustoja prie pat šventoriaus tvoros), tikriausiai niekada nesugrįš, tačiau visa kita dar labai dvelkė tikrumu: aidėjo varpai, dunksėjo būgnai, skambėjo giesmės ir dūdos, už šventoriaus driekėsi atlaidų turgus su tradiciniais *kermošinia*is saldainiais, devocionalijomis, religiniais leidiniais. Tačiau tuo pat metu susidūriau ir su XXI a. realijomis: du būgnus prie bažnyčios durų prieš sumą ir išlydint procesiją į Kryžiaus kelią mušė ne stiprus vyras, o dvi jaunos merginos, liaudies giesmininkams iš Gargždų atitarė profesionalūs Telšių muzikantai, turgelyje buvo pardavinėjamos spalvingos savilaidos kompaktinės plokštelės ir knygutės. Dėmesį patraukė sinchroniškas būgnų mušimas. Jis prasidėdavo gana retais, maždaug ketvirtinės tankumo dūžiais, tempas pamažu greitėdavo, trumpas *tremollo* baigdavosi *staccato* nutraukimu, ir iš karto vėl viskas prasidėdavo iš naujo. Įspūdingai skambėjo iškilingų šv. Mišių metu giedojęs choras, kurio giesmėms pritarė vargonai. Kai kuriuos kūrinčius (pvz., pradžios giesmę „Dieve mūsų, Sutvėrėjau“ ir per Komuniją giedotą „Jėzau, pas mane ateiki“) choras atliko pakaitomis su pučiamųjų ansambliu (po kiekvieno pagiedoto posmo pučiamieji pakartodavo melodiją), o pasibaigus šv. Mi-

šioms, ruošiantis procesijai, ansamblis pagrojo akademinį kūrinių iš savo repertuaro. Kadangi, kaip minėta, ši diena buvo skirta Gargždų dekanatui, tai su procesija lankant koplyčias giedojo autentiški šio krašto giedotojai. Ypač įsiminė skardžialbalsiai giesmininkai vyrai ir galingo balso giesmių užvedėjas, energingai pradėdavęs visas giesmes ir kartu su jaunų klierikų paskubomis skaitomomis maldomis duodavęs spartų tempą kalnų ėjimui. Pirmą kartą dalyvaujantiems šitoks ėjimas pasirodė neįprastai greitas – nebuvo kada nė apsidairyti. Reikėjo susikaupus kartu su kitais maldininkais sparčiu žingsniu žygiuoti septynis kilometrus stačiais kalvų šlaitais aukštyn ir beveik bėgte – žemyn. Tačiau šis tempas, pasirodo, buvo normalus ar netgi lėtokas nuolatos dalyvaujantiems³⁵. Gargždų giesmininkams – vyrams ir moterims, iš visos širdies traukiantiems pirmąją posmelio pusę, atitardavo Telšių dūdoriai ir juos nesėkmingai bandantys perrėkti iš Vilniaus atvykę piligrimai naujokai, nežinantys kalnų atlikimo ypatumų: kad pusė posmo yra giedama, o kita pusė – tik grojama, akimis peržvelgiant arba mintyse išsakant praleidžiamą teksto dalį³⁶. Beje, profesionalūs telšiškiai dūdoriai, groję dviem trimitais, eufonija ir tūba mišiose ir procesijoje, buvo pakviesti kaip tik tam, kad atvykę vilniečiai pamatytų *tikrus* Žemaičių Kalvarijos kalnus. Tikrumo jausmą dar labiau sustiprino maždaug ties vidurine stotimi įvykęs nedidelis konfliktas, kurio liudininkais tapome. Pasirodo, koją pakišo pagrindinė folkloro ypatybė – variantiškumas, t. y. nesutapo gargždiškių ir telšiškių mokėtos melodijos. Konfliktas buvo išspręstas, kai megafoną iš giesmininkų trumpam perėmęs iš Telšių kilęs maldininkas užgiedojo „teisingą“ melodiją. Apvaikščioję Kryžiaus kelio stotis (kalnus vedė du vyskupai, būrelis kunigų ir broliai pranciškonai), grįžome į baziliką ir kartu su Gargždų giesmininkais tradiciniu antifoniniu būdu su dūdomis sugiedojome kalnų pabaigos giesmes: „Karaliene maloninga“, „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“ ir „Mieliausias Jėzau“. O pačioje pabaigoje, tarsi norint dar labiau pabrėžti momento iškilmingą nuotaiką, sugiedota liaudiško pamaldumo himnu tapusi, jei taip galima įvardyti, Maironio ir Juozo Naujalio giesmė „Marija, Marija“. Atlikdami šią giesmę, muzikantai grojo ne antifoniniu būdu, o akompanavo giesmininkams.

.....

35 Nuolatiniai atlaidų dalyviai, paklausti, kodėl buvo taip skubama, nustebė: esą šįkart buvo einama net ir lėčiau nei paprastai, nes buvo dūdos – be jų einama daug greičiau, ir pridūrė, kad kalnus ir reikia eiti greitai.

36 Pažymėtina, kad kalnai, tiek vaikstant Kryžiaus kelią, tiek meldžiantis šermenyse bei kitomis progomis, atliekami antifoniniu būdu, t. y. pirmas posmas (arba pusė posmo) giedamas, o antras – pučiamas. Dūdorių atliekama funkcija nėra estetinė, jie *ne atkartoja* pirmo posmo melodiją, bet ją *išgroja*, t. y. muzikiniai garsais *išsako* antrą posmą kaip žodinį tekstą, nes paskui giedamas jau trečias posmas. Atrodytų, kad dingsta kas antras posmas ir atskiruose Kristaus kančios pasakojimų momentuose nelieka logiškos sekos, tačiau šitoks atlikimo būdas stebina tik tuos, kas nežino tradicijos, o ne su šiomis giesmėmis augusius žemaičius.

MUZIKANTŲ VAIDMUO

Žemaičių Kalvarijos Didžiųjų atlaidų muzikavimo savitumas, pasak 49 metų muzikanto iš Klaipėdos, yra „dūdorių sąskrydis“³⁷, kai bažnyčios šventoriuje susirenka keletas dūdorių grupių, norinčių kartu su maldininkais apvaikščioti kalnus ir šiek tiek prisidurti prie kolūkiečio, vėliau – mokytojo, studento ar kultūros darbuotojo menko atlyginimo³⁸. Su dūdomis einamas Kryžiaus kelias ir Beržoro, Mosėdžio, Tytuvėnų kalvarijose, tačiau ten dalyvauja tik kviestieji muzikantai, siulančių paslaugas nepamatsi. Žemaičių Kalvarijoje lankėmės paprastą atlaidų dieną, todėl šventoriuje nebuvo matyti kitų muzikantų grupių, lūkuriuojančių, kad jas pasikvies kartu melstis prie kalvarijos stočių. Tačiau, pasirodo, ši tradicija gyva ir šiandien. 54 metų iš Plungės kilęs vyras, nuo vaikystės bene kiekvienais metais dalyvaujantis atlaiduose, pasakojo, kad paprastai, ypač savaitgaliais, šventoriuje laukia trys ar keturi muzikantų būreliai, kol atvykusios maldininkų grupės, neturinčios savų dūdorių, kunigas ar tiesiog vyresnysis pakvies juos groti ir kartu melstis apvaikštant kalnus³⁹. Pasak 44 metų telšiškiečio, jo mama pasakojusi, kad muzikantai, norėdami užsidirbti, patys kviesdavo prie bažnyčios stoviniuojančius maldininkus; be to, jis pabrėžė, kad kalnų pabaigoje šie turėję muzikantams atsilyginti⁴⁰. 47 metų muzikantas iš Varnių, paklaustas, ar jie važiuoja užsidirbti į Žemaičių Kalvariją, atsakė: nevažiuoja, nes ten ir taip nemaža konkurencija – atvažiuoja muzikantų grupių iš Mažeikių, Plungės, Sedos (LTRF cd 1151/5/). Pasak 84 metų dūdoriaus iš Mažeikių, dar prieš kelerius metus kiekvieną atlaidų dieną (11–12 dienų iš eilės) važiuodavo groti ir vesti kalnų (LTRF cd 1201/02/). Pasiteiravus apie pučiamųjų ansamblio sudėtį, žodžio kišenėje neieškantis 49 metų muzikantas paaiškino: anksčiau grodavo penkiese [klasikinė tradicinio pučiamųjų ansamblio sudėtis – R. Ž.], vėliau muzikantų gretos ėmė retėti ir „paliko eiti po du. Šiais metais jau ir po vieną – iš Mažeikių dūdorėlis su valtorna. Matomai, taip pinigai geriau dalijasi“⁴¹. Praėjusią vasarą kalbintas 83 metų energingas, turintis gražų balsą ir praktikuojantis sveiką gyvenseną muzikantas iš Mažeikių, paklaustas apie Žemaičių Kalvarijos atlaidus, pasigyrė, kad iki šiol galintis vienas pravesti visus kalnus. Jis ir gieda, ir maldas meldžia, ir *altuku* giesmės melodiją (tenoro partiją) pagroja, ir puikiai išmano Kryžiaus

37 Duomenys iš straipsnio autorės archyvo (el. laiškas, 2013-09-02).

38 84 metų muzikantas iš Mažeikių patikino, kad sovietų laikais Žemaičių Kalvarijos atlaiduose šventoriuje laukdavo net septynios dūdorių grupės po penkis šešis muzikantus, ir prie jų eilės stovėdavusios (LTRF cd 1201/03/).

39 Pasak pateikėjo, seniau (sovietmečiu ir pirmaisiais atgimimo metais) žmonės atvažiuodavo šeštadienį. Nesiskaitė, kad gaunami atlaidai, jei kalnus apeini tik vieną kartą. Turi apeiti tris kartus: iš vakaro, naktį ir trečią kartą – sekmadienį, dieną. Dūdorius dažniausiai samdydavo sekmadienį. Jei turtingas žmogus – galėjo ir šeštadienį (LTRF cd 1151/01/).

40 Duomenys iš straipsnio autorės archyvo (užrašyta 2014 m. Vilniuje).

41 Duomenys iš straipsnio autorės archyvo (el. laiškas, 2013-09-12).

Ylakių muzikantai veda maldininkus Kalvarijos kalnais, 2001 m.
Fotografavo Rita Balkutė

kelio eigą. „Jau reikia pačiam būti giedoriu, nes kitaip nieko neišeis“; – pridūrė mažeiškis (LTRV 685). Šventoriuje suburtų maldininkų atlygis muzikantams – laisva auka. Dažniausiai ties penkiolikta stotimi muzikantai „pereidavo su kepure“ ir kartu besimeldžiantieji galėjo paaukoti tiek pinigų, kiek negaila⁴². Kai kurios muzikantų grupės, atvažiavusios padirbėti į Žemaičių Kalvariją, pirmą kartą kalnus apeina savo intencija, kaip auką Dievui, išpildydami apžadą ir pan., t. y. „už dyką“, o paskui jau – „už pinigus“⁴³ („už pinigus“, kaip minėta, dažniausiai reikšdavo laisvą prisidėjusio maldininko auką). Paprastai muzikantai veda kalnų giesmes, o maldas kalba kunigai, klierikai. Kai muzikantus kviečia žmonių grupė, norinti „privačiai“

42 Nuo pat vaikystės atlaiduose dalyvavęs vyras prisiminė, kad jo tėvas, prisidėjęs prie grupės, kuri eidavo su muzikantais, įmesdavęs jiems tai penkis, tai dešimt rublių. Jo žiniomis, panašiai žmonės muzikantams aukoja ir šiais laikais (kalbėtasi 2013 m.) – įmeta penkis, dešimt litų, retai kas – dvidešimt (LTRF cd 1151/01/).

43 Pasak 54 metų respondento, šitaip darydavę senieji muzikantai. Bet ir šiais laikais dažniausiai studijuojantis ar ką tik mokslus baigęs jaunimas atvažiuoja į atlaidus kad ir su tėvais, giminėmis, patys apeina kalnus, o paskui „uždarbiauja“ (LTRF cd 1151/01/). Nuolat Žemaičių Kalvarijos atlaiduose grojęs 84 metų vyras paklaustas, ar eidavo muzikantai kalnus savo intencija, kaip auką Dievui, klausimo nesuprato ir atsakė, kad kalnus einantys maldininkai muzikantams visada aukoja laisva valia – duoda tiek, kiek gali; o kas negali, tai ir visai neduoda (LTRF cd 1201/04/).

apeiti kalnus ir neturinti kunigo, muzikantai vadovauja ir visoms kalnų procesijos apeigoms. Ši tradicija nėra nauja – XX a. pirmoje pusėje irgi būdavo tam tikri vadovai, kurie už nedidelį užmokestį vedavo maldininkus Kryžiaus keliu, vadovavo giesmėms ir maldoms (Paleckis 1930: 291).

Susisteminius surinktą medžiagą paaiškėjo, kad pagal Žemaičių Kalvarijos atlaiduose muzikantų atliekamas funkcijas galima išskirti tris sąlygines jų grupes.

Pirmoji – muzikantai tik groja; groti oficialios procesijos, kurioje nešama Šventojo Kryžiaus relikvija, ir mišių metu dažniausiai kviečiami profesionalūs muzikantai (toks pavyzdys būtų aprašytasis Bernardinų parapijos dalyvavimas atlaiduose). Su muzikantais susitariama iš anksto, sutiriamas apmokėjimas (šiuosyk muzikavimas buvo auka piligrimams iš Vilniaus), su choro vadovu aptiriamas mišiose skambėsiantis repertuaras. Lankant koplyčias muzikantai tik groja, antifoniškai keisdamiesi su giedotojais. Iškilmingą procesiją veda ir maldas meldžia šventikai – kunigai arba ir vyskupai, klierikai. Pučiamųjų ansamblį sudaro keturi–šeši muzikantai.

Antroji – muzikantai meldžia maldas, gieda ir groja; dažniausiai savamoksliai arba ir šiek tiek pasimokę, baigę muzikos mokslus, tradicinėje aplinkoje augę muzikantai, iš kurių bent vienas puikiai išmano Kryžiaus kelio eigą, turi stiprų balsą, veda kalnus „privačiai“ einančių maldininkų grupes. Su muzikantais maldininkai susitaria iš anksto arba tą pačią dieną, kad jie vadovaus visiems kalnams. Šitokia maldininkų grupė (tai gali būti ir po daugelio metų susitikusi giminė, šeima, švenčianti nario jubiliejų, bendradarbiai, maldos grupė ar tarp savęs nepažįstami žmonės) dažniausiai eina melstis be kunigo. Muzikantai paprastai kviečiami arba patys suburia grupę tik procesijai (per mišias negroja) ir atlieka visas vadovavimo jai funkcijas: veda maldininkus Kryžiaus keliu, meldžia maldas, užveda arba patys vieni tradiciniu antifoniniu būdu gieda ir groja giesmes. Jeigu su muzikantais maldininkų grupė susitaria iš anksto, tai paprastai suderamas ir atlygis⁴⁴, o prisidėję maldininkai dar sumeta „į kepurę“. Jei muzikantai pasikviečiami arba patys suburia grupę šventoriuje, tada jų atlygis – laisva dalyvio auka. Pučiamųjų ansamblio sudėtis būna du–penki muzikantai, pasitaiko ir po vieną.

Galimas ir trečias variantas, kai maldas veda maldininkų grupės vyresnieji, o muzikantai gieda (arba užveda) giesmes ir groja. Dažniausiai tai būna profesionalūs muzikantai (nors nebūtinai; gali būti savamoksliai arba ir šiek tiek pasimokę), atvažiuavę su savo parapija ar iš anksto pakviesti kitos parapijos kunigo; jie ir užveda giesmes, prie kurių prisideda maldininkai, ir pagroja instrumentinius atliepus. Tokią procesiją paprastai veda ir maldas meldžia kunigai, patarnautojai, aktyvūs parapijietiniai ir pan. Muzikantai dažniausiai groja ir mišiose, o už paslaugas jiems atlygina pasikvietusieji. Pučiamųjų ansamblio sudėtis tokia pati, kaip ir pirmoje grupėje: keturi–šeši muzikantai.

44 „Jei užsisakai, tai sovietmečiu būdavo 50 rublių, iki 200 rublių tam ansamblui“ (LTRF cd 1201/04/).

Įdomu, kad ta pati muzikantų grupė pagal situaciją gali atlikti skirtingas funkcijas. Iš pokalbių su muzikantais ir kitais respondentais paaiškėjo, kad profesionalių muzikantų atliekamas funkcijas dažniausiai galima priskirti pirmai ir trečiajai grupei, o savamoksliai arba ir šiek tiek pasimokę muzikantai paprastai atlieka antroje ir trečiojoje grupėje aprašytus vaidmenis.

IŠVADOS

Atlaidų tradicija į Lietuvą atėjo kartu su krikščionybe. Krikščioniškoji Vakarų Europos kultūra dar nuo karaliaus Mindaugo (o gal ir ankstesnių laikų) stipriai veikė įvairias Lietuvos aukštuomenės gyvenimo sritis, tarp jų – ir muzikinę. Akademiniai pučiamieji ir mušamieji instrumentai skirtingose Europos šalyse, taip pat ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo seno naudoti kariuomenėje. Įsilieję į dvarų muzikinę kultūrą, jie imti naudoti ir vyskupijų centrų bažnyčiose bei jų organizuojamose iškilmėse – maldingose kelionėse, iškilmingose procesijose, pamaldose ir t. t. Baroko laikotarpiu net ir atkampios bažnyčios stengėsi deramai – su muzikos instrumentų palydėjimu – atšvęsti titulinius atlaidus savo parapijoje ar nukeliauti į kaimynystėje vykstančią šventę. Šitaip susiformavo pučiamųjų ansamblių liaudiškoji pamaldumo tradicija, kuri, išnykusi kituose Lietuvos regionuose, iki šiol gyvuoja Žemaitijoje. Itin svarbią vietą ji užima baroko laikotarpiu visoje Europoje išpopuliarėjusios tradicijos – Kryžiaus kelio, kuris LDK pirmasis buvo įsteigtas Žemaitijoje, – Žemaičių Kalvarijos kalnų apvaikščiojimo apeigose. Galima manyti, kad nuo pat įkūrimo pradžios koplyčios buvo apvaikščiojamos iškilmingai – su giesmėmis ir šiais progai priderančių varinių pučiamųjų ir mušamųjų (būgnų–katilų) instrumentų muzika. Ši tradicija, nors ir drausta, išliko ir carinės Rusijos priespaudos, ir sovietinės ateizacijos laikotarpiu. Sovietų okupacijos metais muzikantai, nepaisydami bauginimų ir areštų, važiuodavo groti į atlaidus, siekdami ne tik pasimelsti, bet ir išreikšti protestą prieš tikėjimo laisvę varžančią santvarką. XX a. pabaigoje Lietuvai atgavus nepriklausomybę, be kalnų giedojimo tradicijos užaugę naujieji maldininkai giesmes pradėjo giedoti su kanklių, gitarų akompanimentu. Nepaisant instrumentinio pliuralizmo bangos, pučiamieji instrumentai išlaikė savo pozicijas. Iki šiol Žemaičių Kalvarijos atlaiduose kartu su maldininkais Kryžiaus kelią eina variniais pučiamaisiais grojančių muzikantų grupės. Atsižvelgiant į situaciją, jos gali atlikti skirtingas funkcijas – nuo giesmių melodijų grojimo iki visų kalnų vedimo su maldomis ir giesmėmis. Taigi atliktas tyrimas leidžia manyti, kad, prieš įsiliedami į kaimo žmonių vestuvių, krikštynų, laidotuvių papročius, pučiamieji instrumentai jau buvo tapę liaudies pamaldumo ypatingą iškilmingumą pabrėžiančios muzikinės išraiškos dalimi.

ŠALTINIAI

- KBK – *Katalikų bažnyčios katekizmas*: Lietuvos TSR vyskupijų ordinarų leidinys, Kaunas: Tarpdiecizninė katechetikos komisijos leidykla, 1996.
- LitMald – *Liturginis maldynas*, redagavo kun. J. Paliūkas... [et al.], Vilnius–Kaunas, 1968, 2-asis pataisytas leidimas – 1984.
- LMD I – Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rinkiniai (I fondas) Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.
- LTRF – Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka.
- LTRFt – Lietuvių tautosakos rankraštyno fototeka.
- LTRV – Lietuvių tautosakos rankraštyno videoteka.
- VAVM – *Vilniaus akademijos vizitatorių memorialai ir vyresniųjų nutarimai*, sudarė Eugenija Ulčinaite ir Algirdas Šidlauskas, Vilnius: Mokslas, 1987.
- VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Kultūros studijų ir etnologijos katedros Etnologijos rankraštynas.

LITERATŪRA

- Apanavičius Romualdas, Motuzas Alfonsas 2008. Lenkiškosios etninės muzikinės kultūros sklaida Lietuvoje XVI–XX amžiuje, *Soter*, Nr. 26 (54), p. 163–181.
- Balkutė Rita 2002. Žemaičių Kalvarijos atlidai, *Liaudies kultūra*, Nr. 4, p. 34–51.
- Bartoszewski Walenty 1614. *Pobudka na obchodzenie nabożne Swiętości roczney Tryumphu, y Pompy Ciała Bożego dana, a Iaśnie Oświeconemu, y Naywielebnieyszemu w Panu Chrystuście Oycowi y Panu: Panu Benedictowi Woynie, z Łaski Bożey Biskupowi Wilenskiemu, ofiarowana*, przez Walentego Bartoszewskiego, w Wilnie u Iozefa Karcana.
- Basanavičius Jonas 1900. Teodoras Narbutas. *Grovo Kyburg'o kelionė Lietuovona 1397 m.*, lietuviškai išguldė J. Basanavičius, Plymouth (PA): Tėvynės mylėtojų draugystė.
- Batavičius Albinas, Miknevičius Mėčius 2001. Kariniai orkestrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Naujoji Romuva*, Nr. 3 (536), p. 52–57.
- Batūra R[omas] 1966. Muzika ir dainos feodaliniame Vilniuje, *Kultūros barai*, Nr. 3 (15), p. 51.
- Gaudrimas Juozas 1958. *Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Griciūtė-Švėrebiene Liepa 2011. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Jackowski Jacek 2006. Traditional Custom of Kettledrumming During Eucharistic Processions in Central Poland (Łowicz Mazovia Region Examples), *Tautosakos darbai*, t. XXXII, p. 126–137.
- Jaroszewicz Józef 1844. *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, t. 1: *Litwa pogańska*, Wilno: Nakład Rubena Rafałowicza księgarza Wileńskiego w drukarni M. Romma.
- Kasakauskis Jurgis 1849. *Rožanczius swęčiausios Marios Panos yr saldzausi warda Jezusa su rejkalingesniomis maldomis diwabajmingam katalikuj*, [Vilnius].
- Kraszewski Józef Ignacy 1847. *Litwa: starożytnie dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d.*, t. 1, Warszawa: Drukarnia Stanisława Strąbskiego.
- Krutulytė Ieva 1993. Žemaičių Kalvarijos kopyltėlių architektūra ir meniniai stiliaus bruožai, in: *Žemaičių praeitis*, d. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, p. 191–207.
- Levinskaitė Laima 1996. Muzika Vilniaus katedroje XIV–XIX a., *Katalikų pasaulis*, Nr. 4, p. 26–27.
- Mardosa Jonas 2003. Šiuolaikiniai atlidai Lietuvoje: religinis ir socialinis aspektas, in: *LKMA suvažiavimo darbai*, t. XVIII, kn. I, Vilnius: Katalikų akademija, p. 259–278.

- 2010. Atlaidų prekyba: ištakos, formos ir turinio kaita XX–XXI a., *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 10, p. 20–35.
- Mažvydas Martynas 1974. *Pirmoji lietuviška knyga*, Vilnius: Vaga.
- Merkys Vytautas 1999. *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis.
- Misius Kazys, Šinkūnas Romualdas 1993. *Lietuvos katalikų bažnyčios*: žinynas, Vilnius: Pradai.
- Motuzas Alfonsas 2000. Muzikos instrumentai Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelio kulte, *Tiltai*, Nr. 4, p. 111–119.
- 2003a. *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- 2003b. Lietuvos kalvarijų Kryžiaus keliai – katalikiškojo pamaldumo Europos šiaurės rytų riba, *Tiltai. Priedas*, Nr. 15, p. 220–244.
- Narbutt Teodor 1856. *Pomniejsze pisma historyczne. Szczegolnie do historyi Litwy odnoszące się*, Wilno: Nakład i druk Teofila Glücksberga.
- Paleckis Justas 1930. Lietuvos Jeruzalė – Žemaičių Kalvarija, *Naujas žodis*, Nr. 14 (125), p. 290–291.
- Rabikauskas Paulius 1961. 18-ojo amžiaus Lietuvos bruožai. Iš Pašiaušės jėzuitų kolegijos metraščių, in: *Tautos praeitis*, t. 1, kn. 3, Chicago: Lietuvių Istorijos Draugija, p. 345–391.
- Ragaišis Antanas 1906. *Žemaičių Kalvarijos aprašymas ypatingai dievobaimingiems keleiviams į tą stebuklingą vietą*, Vilnius: „Vilniaus žinių“ spaustuvė.
- Streikus Arūnas 2006. Atlaidai Žemaičių Kalvarijoje ir Šiluvoje: jų pobūdis bei reikšmė sovietmečiu, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XXVIII, p. 339–344.
- Totoraitis Jonas 1937. *Žemaičių Kalvarija*, Marijampolė: Marijonai.
- Trilupaitienė Jūratė 1995. *Jėzuitų muzikinė veikla Lietuvoje*, Vilnius: Muzika.
- Vaicekauskas Mikas 2005. *Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Valančius Motiejus 1972. *Raštai*, t. 2, Vilnius: Vaga.
- Vasiliūnienė Dalia 2010. *Žemaičių Kalvarija. Pilgriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, Vilnius: Aidai.
- Vidmantas Eduardas 1995. *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Katalikų akademija.
- Vitėnas Augustinas 2005. Kančios kelias: istorija, tradicijos ir architektūrinis ryšys su evangeline Jeruzale, in: *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*, [t. 3]: *Plateliai, Beržoras, Gintališkė, Šateikiai, Žemaičių Kalvarija, Gegrėnai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, p. 229–251.
- Vyčinas Evaldas 2001. Būgnas Lietuvoje, *Lietuvos muzikologija*, t. 2, p. 157–168.
- Voveris Vytautas 2007. Ginkluotosios pajėgos. Istorinė apžvalga, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XII, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 206.
- Žarskienė Rūta 2012. Instrumentinė muzika kaip kultūrinės regioninės atminties raiška, in: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*: kolektyvinė monografija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 371–392.
- Žilevičius Juozas 1990. Lietuvių muzikos instrumentai, in: *Lietuva: lietuvių enciklopedija*, t. XV, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, p. 487–493.

The Music Making at the Church Feasts, or Baroque of the 20th–21st Centuries

RŪTA ŽARSKIENĖ

Summary

The subject of this article is the music making during the Catholic Church feasts and its development since the Christianization of the Grand Duchy of Lithuania until nowadays, with special emphasis on the music making tradition of the 20th–21st centuries. Following the spread of Christianity, the tradition of the religious feasts was quick to catch on, along with its peculiar Western European customs and culture of the musical styling. According to the historical sources, as early as in the end of the 14th century (that is, barely ten years after the official Christianization) the wind and percussion instruments were played in the Vilnius Cathedral. The academic wind and percussion instruments, having been since ancient times used in the army of various European countries, including the Grand Duchy of Lithuania, became adapted by the musical culture of the manors and dioceses, finding their use during pilgrimages, celebratory processions, services, etc. During the Renaissance and Baroque periods, an especially important social and cultural role was played by the Vilnius Academy, established by the Jesuits, at which also instruction in music was offered. The Jesuits organized particularly pompous processions of the Corpus Christi, which included theatrical performances, participation of numerous musicians and singers, firing guns, etc. According to the archived data, during the Baroque times the majority of the churches or the affiliated brethren used to possess both the brass and the percussion instruments: usually – two or more trumpets, French horns, and kettledrums. These instruments were regarded necessary in order to celebrate the titular feasts of the parish in the appropriate way, that is, with musical accompaniment, or to travel likewise to the festivities held in the neighborhood. Thus the folk piety tradition of the brass bands got shaped, which, having already disappeared in other Lithuanian regions, continues to live on in Samogitia in the 20th–21st century. It is particularly important in relation to the rituals of visiting the Samogitian Calvary (*Žemaičių Kalvarija*) – a variety of the popular baroque European tradition of the Way of the Cross (*Via Crucis*), the first one of which in the Grand Duchy of Lithuania was established in Samogitia. Quite likely, these Stations of the Cross since their very establishment used to be visited ceremoniously, including singing and the appropriate accompaniment by wind instruments and kettledrums. This tradition survived in spite of being prohibited both during the tsarist Russian oppression and during the Soviet atheism periods. During the Soviet occupation the musicians, although being harassed or even arrested, still used to go to play at the religious feasts, thus expressing not only their devotion, but also their protest against the regime of the religious oppression. After Lithuania regained its independence in the end of the 20th century, the new kind of worshipers who had been brought up unaware of the traditional Calvary Hymns singing started the new way of singing accompanied by *kanklės* (Lithuanian cithertype instrument) and guitars. Still, in spite of this wave of musical pluralism, the brass bands preserved their positions. Until the present day, worshipers visiting the Stations of the Cross at the Samogitian Calvary are accompanied by the musicians playing the brass instruments, who are traditionally rewarded with money. Depending on the particular worshipers' needs, three kinds of functions performed by the musicians can be discerned: firstly, the group of 4 to 6 musicians may only play; secondly, 2 to 5 musicians lead the prayers both singing and playing; and thirdly (a medium variant), the group of 4 to 6 musicians both plays and sings. The analysis presented in the article allows maintaining that prior to becoming part of the wedding, christening and funeral rituals of the village people, brass instruments had already become an integral part of the musical expression of the exceptional solemnity of folk piety.